

VLADIMÍR LIŠKA

KRUTÉ VÁŠNĚ ŘÍMSKÝCH CÍSAŘŮ

VLADIMÍR LIŠKA

KRUTÉ VÁŠNĚ
ŘÍMSKÝCH
CÍSAŘŮ

© Vladimír Liška, 2001, 2010
© NAKLADATELSTVÍ XYZ, s. r. o., 2010

ISBN 978-80-7388-374-4

**VLADIMÍR LIŠKA
KRUTÉ VÁŠNĚ
ŘÍMSKÝCH CÍSAŘŮ**

„Kéž by měl lid římský jen jednu šíji!“
římský císař Caligula

Tato kniha je určena všem, kdo v dějinách hledají poučení pro budoucnost. Neboť zneužívání moci se děje stále. Prostředky zůstaly velmi podobné těm, které tu byly už před tisíciletími, změnily se pouze jejich formy, které jsou méně postřehnutelné, ale často krutější, masovější, a o to nebezpečnější.

Autor

OBSAH

Prolog	15
Kapitola I. Zrod římské tyranie	23
Kapitola II. Sulla – katan Říma?	40
Kapitola III. Caesar – hrobník republiky?	63
Kapitola IV. Tiberius – oběť pomluv?	118
Kapitola V. Caligula – šílenec, nebo podvodník?	149
Kapitola VI. Nero – oběť historického mýtu?	201

Kapitola VII. Císařský Řím a jeho mravní úpadek	230
Kapitola VIII. Domitianus – šílený terorista?	245
Kapitola IX. Commodus – bestie na trůně	268
Kapitola X. Caracalla – římský Alexandr Makedonský?	294
Kapitola XI. Řím plný mystérií	309
Kapitola XII. Diocletianus – bijec křesťanů	322
Kapitola XIII. Prokletý Iulianus	337
Epilog	361
Přehled nejproslulejších římských diktátorů a panovníků	369
Přehled použitých pramenů a literatury	371

PROLOG

Pokud otevřeme na straně 636 Ecyklopedii antiky (vyd. Academia 1973), nalezneme pod heslem *tyran – tyranis* následující vysvětlení: „Jedna z řeckých forem monarchie, v jejímž čele stál tyranos (tyran), tj. samovládce, který se zmocnil vlády státním převratem. Ranou tyranidou prošly v řeckém světě skoro všechny vyspělejší obce v 7. a 6. století př. n. l., a to jak v evropském Řecku, tak v Malé Asii, na ostrovech v Egejském moři a (za poněkud jiných okolností) i na Sicílii. Byla to jedna z nejčastějších forem boje dému (tj. lidu – *pozn. aut.*) proti rodové aristokracii. Slovo tyranos nemělo původně význam hanlivý, neboť vláda tyranů přispěla skoro všude po odstranění vlády aristokracie k hospodářskému i kulturnímu rozvoji jednotlivých městských států.“

My však budeme hovořit o jiných tyranech. V centru naší pozornosti se ocitnou vládcové, kteří přišli k moci v jednom z největších a zároveň nejvýznamnějších impérií tehdejšího antického světa – římské říši. Stalo se tak v dobách, kdy antické

Řecko už dávno ztratilo svou samostatnost a bylo roku 146 př. n. l. připojeno k Římu jako jedna z jeho provincií.

Ovládnutím této země získal Řím mocné kulturní impulzy pramenící v helénismu, jednolitým kulturně-společenským proudem, jenž se z Řecka po jeho dobytí Filippem Makedonským (r. 338 př. n. l.) šířil dál na východ i na západ a výrazně ovlivňoval i kulturu římskou. Řečtí umělci, lékaři, vědci, filozofové i stavitelé byli v římském světě vítáni a ceněni, a to dokonce i jako otroci.

Z Říma se stala mnohonárodní otrokářská velmoc, v níž se Řekové se svou bohatou kulturní tradicí stávali Římanům vzorem. Vlivy řeckého helénismu se v římské kultuře promítly tak silně, že lze hovořit o řecko-římské kultuře i přesto, že Řím svými kořeny vyrostl původně z kultury a duchovního odkazu Etrusků, tajemného národa, o jehož původu se vědci přou dodnes.

V době pádu Řecka do područí Říma byla už tradice starých řeckých tyrannid dávno překonaná a zapomenutá. Pojem tyran sice dál označoval samovládce, avšak nyní už v jiném, pejorativním významu. Stal se symbolem krutých diktátorů a panovníků potlačujících občanské svobody a reprezentujících násilné formy vlády.

Při studiu římských dějin jsem si často kladl otázku, do jaké míry jsou informace o proslulých vládcích Říma objektivní. A pak jsem si při čtení knih historiků Tacita a Suetonia, pojednávajících o vládách prvních římských císařů, uvědomil,

že jejich díla jsou velmi popisná, nabitá sice fakty, ale zároveň i spekulacemi, za nimiž se často vytrácelo dějinné pozadí doby, v níž tito panovníci žili.

A přece to byla právě éra císařství, v níž byly činy římských panovníků často charakterizovány jako tyranské. Tiberius, Caligula, Nero, Domitianus, Commodus, Caracalla nebo Diocletianus, ti všichni vstoupili do dějin římského impéria jako tyran. A přitom každý z nich žil v jiné době a jejich politiku nezřídka ovlivňovaly okolnosti, které sami příliš změnit nemohli, ale spíše se jimi nechali unášet.

Spojovala je však jediná touha – udržet si moc. A zároveň se všichni báli o svůj život. Měli strach z toho, že jim tato moc bude násilně vyrvána a na jejich místo přijde jiný uzurpátor. Opojení mocí na jedné straně a strach z její ztráty na straně druhé, to byly a jsou hlavní vlastnosti tyranů, hybné páky jejich činů i zločinů, jichž se dopouštěli. Kořeny krutovlády, hýbající světem odjakživa...

Římané byli vždy velmi militantním národem. Jejich dějiny jsou dějinami neustálých válek, zprvu obranných, později dobovačných. Dalo by se bez nadsázky říci, že moc a sláva Říma i jeho vládců vyrostly v prostoru antického Středomoří na prolité krvi jiných národů i na otrocké práci poražených a ujařmených lidí.

Uplynula téměř dvě tisíciletí a k této moci a slávě římských panovníků s respektem vzhlížel jiný tyran, jemuž šlo v podstatě o totéž – ovládnout jiné národy a učinit z nich posluš-

né vazaly a otroky. Vnutit jim nový řád vyvolené panské rasy v šílené představě, že on je pokračovatelem starého ducha římského militarismu.

Jmenoval se Adolf Hitler a také jeho nová světová říše, o které snil, měla být věčná, stejně jako kdysi říše římská. Nestalo se tak. Podobně jako v případě římského impéria se okolní svět nakonec semkl v jeden šik a jeho říši pohltil a rozvrátil. Nic netrvá věčně...

Římské impérium v císařské éře, to byl mnohvrstevný, mohutný stroj státní správy, opírající se o armádu. Dějiny této pohnuté epochy jednoznačně dokládají, že římsští panovníci nebyli a ani nemohli být samovládci bez spojenectví s armádou a s její velitelskou elitou. Militarismus za císařství dosáhl svého největšího rozkvětu, protože se ukázalo, že jen tak si může Řím moc ve své říši udržet. Nebylo snad jediného vládce tohoto impéria, který by nebyl nucen čelit válkám, povstáním, vnitropolitickým intrikám a převratům. Bez vojáků by císařové neznamenal nic, a ti, které armáda nakonec opustila, nebo se proti nim dokonce postavila, byli předem odsouzeni k smrti. Většinou formou palácových převratů, jichž se římsští diktátoři a císařové obávali nejvíce.

Z tohoto důvodu se snažili potlačovat jakýkoli náznak opozice. Ale i z poslušných služebníků, jimiž se obklopovali, se nakonec velice často vyklubali démoni jejich vlastních osudů, třímající v rukou jed, dýku nebo meč. Jenomže ani tyranie jako forma vlády není nikdy samoučelná, ale spočívá svou pod-

statou v neschopnosti společnosti řešit politicko-mocenské i sociální problémy jinými, demokratičtějšími cestami. Násilí zde vystupuje z lůna strachu z jiného násilí. Je to začarovaný kruh každé despotie...

Ale i tyraní jsou jenom lidé. Vše lidské i nelidské je jim vlastní, neboť i u nich se projevuje míra dobra a zla, tak jako v každém člověku. Záleží pouze na tom, co nakonec převáží.

Když jsem četl literaturu a historické prameny k tématu římských tyranů císařského období, zjistil jsem, že jsme vlastně odkázáni pouze na několik stěžejních děl antických historiků, jejichž autorita však byla pro budoucí pokolení nezpochybnitelná. Všechna pozdější odborná i umělecká díla o římských panovnících byla tak či onak touto autoritou starých antických dějepisců ovlivněna. Jimi uváděná fakta byla přijímána vesměs jako objektivní, ačkoli o tom v řadě případů osobně velmi pochybuji.

Díla Tacitova, Plútarchova, Suetoniova a dalších antických historiků tak dala vyrůst dějinné tradici, podle níž byli takoví císařové jako Tiberius, Caligula či Nero jen obyčejnými zrůdami, za kterými zůstávaly potoky nevinně prolité lidské krve. Krutovládci bez skrupulí – takový je kupříkladu dodnes vžitý obraz těchto tří římských panovníků. Ve skutečnosti se právě na nich historický tradicionalismus podepsal nejvíce. Někdy je tento jejich obraz zčásti dokonce úplně falešný.

K tomu všemu je třeba také přiznat, že při popisech vlád některých císařů-tyranů (například Diocletiana či Iuliana)

se pod jejich negativní charakteristiky podepsala i tradice křesťanská. A opět jen díky černobílému vidění a hodnocení skutkové podstaty panování těchto římských vládců.

Proto jsem se rozhodl učinit touto knihou malý historický experiment a vrátit se zpět do éry, v níž se začínala formovat naše evropská kultura, vyrostlá z kultury antické, tedy řecko-římské. Jde o pokus zbavit tyranské panovníky Říma nánosů polopравd, mýtů a lží, které v sobě historický tradicionalismus, spočívající ve skutečnosti jen v několika dochovaných spisech antických historiků, někdy skrývá. Protože obraz císařských tyranů je mnohem plastičtější, než jak nám ho dávná dějepisná tradice zachovala.

Rozmotat toto předito skryté pravdy a ukázat římské tyrany poněkud jinak, než jsme dosud byli zvyklí, samozřejmě neznamená ospravedlňovat zločiny, jichž se tito vládcové největšího antického impéria dopouštěli. Jde jen o to, odkryt některé souvislosti, jež k tomu vedly. Souvislosti často dosud neznámé, mnohdy i záhadné, za nimiž je možné vytušit pohnutky i motivy, jež se zdají být přinejmenším pravděpodobné.

Je to vlastně kniha o moci a myslím, že může v mnohém promlouvat i k nám. Protože lidská touha po neomezené vládě vede často ke ztrátě soudnosti i sebekritičnosti, což se odráží v naší civilizaci po celé dlouhé věky. Nejde ale o knihu, která by splňovala přísné nároky vědeckého díla. Patří sice do literatury faktu, ale zároveň i k tomu druhu literatury, kterou někdy označujeme za spekulativní. Nejsem si ovšem zcela jist, zda je

to obsahu této mé práce k užitku či ke škodě, ale to konců nejlépe posoudí čtenáři. Jen jedno vím určitě. Lze tak dospět i ke zcela netušenému, nonkonformnímu poznání...

Vladimír Liška

KAPITOLA I.

ZROD ŘÍMSKÉ TYRANIE

O tyranii můžeme hovořit buď v užším, nebo širším, obecnějším slova smyslu. Zatímco v prvním případě míváme na mysli tyranii spjatou zpravidla s konkrétní osobou, v případě druhém se jedná spíše o samotný systém státní moci, uplatňující svou autoritu jak uvnitř, tak i vně státu, čili především v zahraničněpolitické oblasti.

Ve skutečnosti však jedno splývá s druhým. Tyranie je totiž pokaždé systémem osobní moci, jeho vysoce centralistickým modelem, uplatňujícím všechny možné metody likvidace jakékoli opozice, s preferencí násilných metod vlády.

Již z této základní charakteristiky plyne závěr, že tyranie je především agresivní způsob vládnutí, směřující nejen k potlačování občanských svobod jednotlivce, ale zároveň dochází k orientaci zákonodárné a výkonné moci i proti demokratickým mechanismům státní správy. Diktatury na sklonku římské republiky a později i nastupující epocha císařství byly také

vždy závislé na rozhodnutích jednotlivce či úzkých skupin lidí opírajících se o rozsáhlý státní represivní aparát – v první řadě o armádu a policii.

Vlády tyranů však nevznikají náhodou. Z dějin můžeme vysledovat, že se takoví vladaři k moci dostávali zejména v časech ekonomických a politických krizí, což platí v zásadě dodnes. Byly to právě tyto krize, údobí často nepřehledných společenských zmatků a konfliktů, jež jim umožňovaly strhnout na sebe moc.

To ale nestačilo. Bylo ještě třeba si nově nabytou moc upevnit a chránit ji. Nedemokratická forma této ochrany se jevila vždy jednodušší a účinnější, pokud byla po ruce síla, o kterou se bylo možné opírat, a navíc jí represivní složky moci vyhovovaly, protože byly současně i výrazem její podstaty. Touto silou byla především armáda.

Tyranie se opírá výhradně o ozbrojené složky státu a společnosti, a dokonce vytváří i nové. Je to její hlavní rys, životodárná tepna každé totalitní samovlády. Paradoxem je, že vládcové, spoléhající se téměř výhradně na armádu, se na ní zároveň stávají závislími, a je to pak zpravidla vojsko, kdo určuje jejich osudy. Role vojenské elity je tedy pro každou tyranii zákonitě rozhodující a vladaři tuto její výsadní úlohu většinou ještě výrazně posilují ve snaze zajistit jí i nutnou společenskou autoritu a prestiž.

Tyrani a armáda tak tvoří jednolitě symbiotické souručenství, bez něhož se žádná násilná forma státní moci neobejde.

Díváme-li se proto na éru římského císařství, spatříme v jejím lůně právě tento hlavní znak. Jde o moc spjatou úzce s mocí armády. Je to diktatura mající buď skrytý, nebo naopak naprosto zjevný charakter diktatury vojenské.

Řím a jeho panovníci se o takovou vojenskou diktaturu vždy opírali. V samotném centru své říše dokonce vybudovali její novou elitní složku – pretoriánskou gardu, osobní císařovo vojsko.

Zprvu šlo o pět tisíc vojáků, jejichž počet se ale časem rozrostl až na devítitisícovou armádu s vlastními kasárnami na východním okraji Říma. Veleli jim původně dva prefektové jmenovaní panovníkem, kteří byli od počátku i součástí císařské rady a patřili mezi významné panovníkovy poradce. Neboť vše, co se odehrávalo v Římě, dopadalo na celé římské impérium. Tady bylo srdce státní politiky i mozek říše. Císařství, to byl panovnický absolutismus, kde scházel k tyranii už jenom krůček. A ten, kdo takový rozhodující krůček udělal, stával se prakticky neomezeným despota.

Dějiny římské říše jsou ale zároveň i historií různých paradoxů. Ten hlavní spočívá už v tom, že samotný Řím vznikl na troskách svržené samovlády etruských králů. V učebnicích dějepisu sice tvrdíme, že Řím vznikl roku 753 př. n. l. díky mytickým postavám bratrů Romula a Rema, ale v těch časech šlo jen o vcelku bezvýznamnou osadu.

Ve skutečnosti byla budoucí metropole římského impéria povýšena první rozsáhlejší výstavbou na město až za vlády

Jedním ze vzorů římské antické kultury byla kultura Etrusků, národa, o jehož původu se historikové dohadují dodnes (na snímku jeden z dochovaných etruských náhrobků).

prvního etruského krále Lucia Tarquinia Prisca kolem roku 575 př. n. l. Tento panovník začal budovat na Kapitolu Jupiterův chrám i mohutnou Cloacu maximu, kanalizační systém, jehož zcela funkční základy se dochovaly dodnes.

Právě etruští králové z Říma učinili důležité obchodní centrum, jehož význam od té doby neustále rostl. Téměř celé 6. století patřil Řím pod kuratelu těchto panovníků, jenomže v roce 509 př. n. l. to se svou vládou jeden z nich, jménem Tarquinius Superbus, přehnal, když se začal chovat jako nikým neomezený suverén a nebral na nikoho žádné ohledy. Svou moc opřel o vojsko, s nímž vedl války s nejbližšími sousedy, a vydobyl tak Římu vůdčí postavení mezi jinými okolními městy a osadami v Latiu. Politické odpůrce nechával bez soudu popravovat a časem nastolil v Římě hrůzovládu a nutil jeho obyvatele těžce pracovat na veřejných stavbách. Také s rodovou římskou aristokracií jednal zpupně a dával jí okázale najevo, že její členové jsou jen jeho služebníky a poslušnými vazaly.

Tarquinius Superbus byl prvním historicky ověřeným tyranem v římských dějinách a poté, co jeho syn Sextus znásilnil urozenou Římanku Lucretii, manželku domácího aristokrata Tarquinia Collatina, římský lid proti Superbovi povstal a došlo ke státnímu převratu. Svrženého krále povstalci vypověděli za hranice města a zvolili na všelidovém sněmu první dva konzuly, pro další staletí vrcholné představitele Říma a jeho narůstající moci.

Tak vznikla římská republika, která nakonec opanovala celý Apeninský poloostrov a definitivně zlomila i dřívější moc etruských vládců (r. 264 př. n. l.). Etruský národ přestal existovat, zbyl jen národ římský. Řím, vzešlý z boje proti tyranii, se však nakonec sám stal tyranem jiných národů...

Jedno ale římskému mocenskému expanzionismu upřít nelze. Po porobení svých nejbližších sousedů vnutili Římané všem poraženým protivníkům správní, kulturní i legislativní jednotu, takže se postupně italské obyvatelstvo asimilovalo s římskými dobyvateli v příslušnosti k jedné jedině říši, která roku 146 př. n. l. ovládla celé Středomoří vojenskou porážkou Řecka a svého největšího mocenského rivala, fénického Kartága.

Římané si při válkách počínali často brutálně. Dalo by se říci, že měli násilí v krvi. O tom koneckonců svědčí i jejich obliba v gladiátorských hrách, kde mezi sebou zápasníci bojovali o život, jenž v té době nebyl příliš ceněn. Navíc byli gladiátoři vybíráni hlavně z řad zotročených válečných zajatců a dalších otroků, kterých v Římě kvapem přibývalo.

Jinak byla ovšem cena života Římana – respektive římského občana – hodnocena v průměrech jejich dobové morálky vždy výše než životy barbarů či provinciálů nemajících statut římského občanství. Toho se všem obyvatelům římského impéria dostalo až roku 212 n. l. zvláštním výnosem císaře Caracally (s výjimkou otroků – *pozn. aut.*).

Hovoříme-li o římských tyranech či tyranských, despotických vládách v dějinách této mocné říše, vycházíme zejména

na z obsahu dobových zpráv římských historiků. Učinit však objektivní závěry v určení toho, zda ten či onen vládce byl skutečným tyranem v ryze negativistickém pojetí, je dnes značně obtížné. Na pomoc nám přichází naše další dvoutisíciletá historická zkušenost, s níž jsme schopni analýz dávno již zaniklého stavu věcí.

Vzestup vládců Říma, které tak můžeme označovat za diktátory, tyrany, nebo despoty, lze spatřovat ve všeobecné krizi římské republiky, kterou vystřídala éra císařská, tedy ta forma vlády, proti které se Řím na úsvitu svých dějin vzepřel, aby se v podivné časové spirále vrátil opět k absolutistickým, respektive autokratickým metodám panování.

Krize republiky byla tím podhoubím, z něhož mohla povstat tyranie – a také povstala. Celé 1. století př. n. l., kdy tato politická a ekonomická krize římského státu vrcholila, bylo naplněno bratrovražednými boji. V Římě tekly po mnoha staletích velice pohnuté historie tohoto města potoky krve samotných římských občanů. Politické soupeření mocných skupin římské nobility (rodové šlechty – *pozn. aut.*), opřené o armádu, nalezlo své vyústění v dlouholetých občanských válkách, intrikách i převrazech, hrozcích Římu zánikem vážněji než kdykoli předtím.

Vzniklo akutní nebezpečí, že jeho světovládná moc bude smetena, podobně jako předtím moc Etrusků nebo Kartaginců. Krize republiky byla bojem o přežití římského státu, z něhož povstala nová vláda imperátorů a rodinných dynastií těch, kdo se dokázali v nastalých politických zmatcích nejlépe orientovat

a nebáli se rizika. Byli to ti, kdo pochopili, že vládcem Říma se může stát jenom ten, kdo na svou stranu získá armádu a bude také schopen její služby dobře zaplatit.

Krise římského republikánského zřízení nepřerostla nakonec v zánik státu především proto, že Řím byl v okamžicích svého největšího oslabení ohrožován zvnějšku. Existovalo několik ohnisek válečného napětí. Nejnebezpečnějším byla povstání Italiků na samotném Apeninském poloostrově, kteří se dožadovali římského občanství, jež přinášelo různé výhody, především možnost spolurozhodovat a spolupodílet se na státních záležitostech. Druhé válečné ohnisko leželo daleko na východě, kde pontský král Mithridatés obsadil velkou část Malé Asie a Řecka. Třetím ohniskem napětí se pak stala západní Galie, kde došlo k povstání tamních keltských a germánských kmenů proti římskému protektorátu.

Tyto vážné válečné hrozby, ohrožující římské panství z východu i západu, měly jeden velmi vážný důsledek. Jednak se zřetelně ukázalo, jakou obrovskou vojenskou mocí Římané disponují, když dokázali i přes dočasné ústupky některým protivníkům v těchto mocenských konfliktech zvítězit, a zároveň to umožnilo ambiciózním římským politikům semknout se ve chvílích největšího ohrožení a nastalé bratrovražedné mocenské konflikty v Římě eliminovat dočasným, i když často jen formálním smírem.

První století př. n. l. je tak érou velikých politických, ale zároveň i vojenských vůdců, kteří poznali klíčovou roli armá-

dy pro zajištění budoucí prosperity říše a zabezpečení římského míru – Pax romana – uvnitř impéria. Krizí republiky se Řím změnil ve velmoc, která antickému světu přinesla vládu císařů hrozících se všeho, co by směřovalo k restauraci dřívější republikánské vlády.

V této době ale vyděsila Římany ještě jedna událost volající po vládě pevné ruky. Bylo jí Spartakovo povstání otroků v letech 73–71 př. n. l., během nějž povstalci porazili čtyři dobře vycvičené římské armády, jev do té doby zcela nevídaný.

Jádro Spartakovy armády tvořili gladiátoři, perfektně trénovaní na boj zblízka. K nim se přidali uprchlí otroci i bezzemci, takže ve vrcholné fázi měl Spartakus k dispozici až 120 000 mužů.

Římané povstalce zpočátku podceňovali, ale po prvních porážkách svých legií si uvědomili, jaké obrovské nebezpečí jim hrozí. Spartakus dobře věděl, že jeho síla spočívá v jednotě povstalecké armády. Jeho hlavním cílem bylo opustit Apeninský poloostrov za Alpy a usadit se mimo dosah římské moci.

Jenomže tento plán mu nevyšel. Povstalcům se zřejmě nelíbilo Spartakovo rozhodnutí o přechodu Alp a dali přednost drancování italského venkova. Když se potom síly otrocké armády roztržily, byl to její konec. Vítězný římský vojevůdce Crassus dal několik tisíc poražených otroků pro výstrahu ukřižovat.

Volání po silné ústřední vládě zaznívalo od té doby v Římě pořád častěji. Problém byl jediný. Armádou disponovali v době republikánské krize stále různí lidé, kteří byli navíc politický-

mi rivaly, zastávajícími nejvýznamnější státní funkce, v první řadě konzuláty. V popředí politických zájmů těchto osob byl už ale v první řadě režim jejich osobní moci.

Během krize římské republiky se ukázala postupně v plné míře zastaralost republikánského zřízení ve dvou hlavních směrech. Především se původní městský stát stal rozlehlou říší, jejíž jednotlivá teritoria ležela daleko od Říma, což značné části římských občanů prakticky znemožňovalo účastnit se lidových sněmů, do té doby významného nástroje zákonodárné i soudní moci. Na sněmech se projednávaly mimo jiné i velmi těžké zločiny, za něž hrozily obviněným hrdelní tresty (např. velezrada, vraždy aj. – *pozn. aut.*). Sněm také rozhodoval o vypovězení války, volil dva konzuly – hlavy římského státu – a lidové tribuny, jakési vrchní kontrolory nad přijatými zákony.

Vyvíjel se i další problém. Konzulové, pověřovaní vedením válek, byli voleni pouze na jeden rok. Jako vrchní velitelé římské armády se často museli odebrat do vzdálených končin říše, zatímco jejich konzulský mandát mezitím vypršel. To s sebou přinášelo jen další politické problémy a konflikty.

Také úloha lidového sněmu i konzulů v průběhu 1. století př. n. l. neustále klesala. V době politických zmatků si dva řádně zvolení konzulové mnohdy konkurovali. Chtěl-li jeden něco prosadit, narážel na odpor druhého. Konflikty mezi těmito nejvyššími úředníky republiky vnitropolitickou situaci v Římě jen komplikovaly.

Roli vrcholného zákonodárného orgánu pak reprezentoval římský senát, složený nejen ze zkušených a zasloužilých politiků, ale hlavně z bohatých a vlivných osob. Senát určoval i zahraniční politiku, oficiálně vyhlášoval války, sjednával mír, vedl správu provincií a měl vrchní dozor nad všemi státními úředníky. Krizi republikánského zřízení v Římě podnítilo i to, že v senátu začala mít výsadní postavení římská aristokracie, bohatí finančníci a obchodníci (tzv. jezdcí). Už od 4. století př. n. l. byli senátoři voleni doživotně a pouze za vážné přečiny proti římským zákonům mohli být této funkce zbaveni. Usnesení senátu byla pro konzuly závazná, pokud vůči nim nezakročili tribunové lidu, zvláštní kasta státních úředníků, chránících zájmy všech římských občanů.

Tribunové lidu byli původně osobně nedotknutelní, měli právo vetovat rozhodnutí lidových sněmů i přijaté zákony a výnosy římského senátu. Jejich vražda byla považována za nejvážnější hrdelní zločin. Šlo o vysoké římské úředníky, kteří měli hájit zájmy neurozených občanů i republikánské demokracie a stavět se proti snahám o prosazení rozhodujícího politického vlivu bohaté římské oligarchie. Důležitost tohoto úřadu však na sklonku republiky upadala, protože se ocital v rukou bohaté rodové aristokracie (nobility), která hájila především své vlastní sobecké zájmy.

Také úloha lidu a jeho shromáždění se stávala podřadnější, poněvadž římskou občanskou masu bylo nyní možné snadno korumpovat a manipulovat. Mocné a bohaté římské rodiny si

vytvářely vlastní klientelu politických přívrženců, stávaly se patrony římských občanů z řad chudiny a mohly tak počítat s jejich podporou i hlasy při volbách. Řím se tak dělil do souručenství rodinných klanů, znamenajících nový prvek v životě města a mající dopad i na sociální strukturu občanstva.

Největší zátěží hynoucí republiky však byly její ekonomické potíže. Dobyvačné války Říma znamenaly příliv obrovského bohatství, které se ale soustřeďovalo do rukou úzké vrstvy velmi movitých a vlivných rodin. To umožnilo, že se v držení římské aristokracie ocitl ohromný pozemkový i finanční majetek, získaný mnohdy na úkor drobných vlastníků půdy, kteří se navíc zadlužovali a v důsledku toho upadali sami do otroctví svým věřitelům. Následkem zbídačování maloročníků zbavených půdy se mnozí bezzemci začali stěhovat do Říma v naději, že zde získají jinou obživu. Jiní upadali do tzv. dlužního otroctví, čímž ztráceli statut římských občanů, což vyvolávalo citelné sociální pnutí. Otázka oddlužování mas venkovského obyvatelstva se tak časem stala jedním z významných politických problémů.

Vzhledem k tomu, že se často rovněž jednalo o římské občany, představovala tato masa chudáků v metropoli říše téměř neřešitelný problém, který zároveň symbolizoval zásadní majetkovou diferenciaci v řadách Římanů, k níž počátkem 1. století př. n. l. došlo. Válčné zmatky, do nichž byl Řím nakonec vržen, sice znamenaly jisté řešení problému římské chudiny (odvody do armády – *pozn. aut.*), ale

pokud nebyla odstraněna příčina tohoto stavu, již bylo právě zadlužování, šlo pouze o oddalování konečného řešení, kterým mohlo být alespoň částečné přerozdělení velkostatkářské půdy a plošné zrušení dluhů. Zajišťování života římské chudiny z milodarů a podpor bohaté aristokracie bylo sice někdy účinným opatřením, jak zmírňovat sociální napětí, ale nikoli trvale efektivním.

Teprve nástup císařství přinesl systémovou změnu. Sociální problémy se přenesly na panovníka, jehož starostí bylo dát chudině její „chléb a hry“. Jinak riskoval vážné občanské nepokoje, a to si nikdo z nich nemohl dovolit.

Vývoj prokázal, že tento úkol byl císařský režim schopen řešit mnohem důsledněji a trvaleji než přežitá státní správa republiky. I proto měla ústřední panovnická moc u římského lidu od počátku podporu. Lid však časem přestalo zajímat, kdo a jak mu vládne, mnohem důležitější pro něj bylo, aby měl co jíst a kde se bavit.

Podhoubí vlád budoucích despotů na římském trůně lze proto vidět v uvedených skutečnostech. Režimy osobní moci se většině římských občanů impéria jevily jako východiska z politických i hospodářských zmatků, ačkoli s sebou nesly ono popření občanských svobod, jež nakonec přivedilo oslabení původní mravní velikosti Říma, s níž se zpočátku stavěl proti možnostem nastolení jakékoli tyranie. Stačilo 500 let a tyranické vlády, které můžeme směle označit za totalitní byrokratické otrokářské režimy, se v Římě staly realitou.

Od této chvíle metropole římské říše již trvale parazituje na svých provinciích, které hospodářsky drancuje. Zároveň si zde vytváří vlastní mocenskou základnu nejen prohlubováním své vojenské přítomnosti, ale i podporou domácích kolaborantských režimů, přesně podle staré římské zásady „rozděl a panuj“.

Je to doba nového mocenského expanzionismu Říma, bez něhož se jeho ekonomická základna, postavená na otrocké práci, nikdy neobešla. Dokud mají Římané kde kořistit získáváním nových území, trvá jejich hospodářská prosperita. V okamžiku, kdy impérium přechází do obrany před množícími se vpády barbarů (národů žijících za jeho hranicemi – *pozn. aut.*), nastává postupný ekonomický rozklad, jenž se stane základní příčinou jeho zániku.

Zda můžeme režimy osobní moci v Římě označit za tyranické, vyplývá z četnosti represivních kroků autokratických vládců. Stanou-li se represe pravidlem jejich politických činů, jde o tyranii. Je-li navíc obětem těchto represálií odňata možnost obrany, jedná se o zásadní atribut tyranické moci.

V Římě bylo vnějším projevem takové tyranie zbožšťování panovníků podobně jako u novodobých diktátorů pěstování kultů jejich osobností. V podstatě šlo o jedno a totéž. Kdo se nechtěl podřídit, ten byl smeten.

Vznik despotických režimů v římské říši ale plynul už ze samotné podstaty jejího zákonodárství, jež umožňovalo, že se plnoprávními občany nemohl stát každý obyvatel impéria.

V krizi římské republiky se počet neplnoprávných obyvatel zvýšil i v samotném Římě, kde povážlivě vzrostl především počet otroků i venkovanů ožebračovaných bohatými římskými velkostatkáři.

Z dnešních novodobých pohledů a hodnocení můžeme samozřejmě tvrdit, že vláda postavená na otroctví, na poměru pán – otrok, je sama o sobě tyranii. Ale o to v daném případě nejde. Otrokářský systém antického světa byl tehdy považován za normální, šlo o běžnou společenskou normu posvěcenou zákony, které tvořily její pevně ohraničený rámec. Šlo tedy o všeobecně platný politický, hospodářský i sociální úzus vládnoucích vrstev, v jehož hranicích se život Říma pohyboval a který ani římsští despotové nikdy nezpochybňovali.

Tato základna antického otrokářství, vymezující mezilidské vztahy obecně, ale i poměr Římanů k jiným národům, byla pro vznik budoucích režimů samovládců římského impéria příznivá. To nelze opomíjet, protože umožňovala zneužívání osobní moci už nikoli v poměru pána a otroka, nýbrž vládce a občana, kdy tyranští despotové za éry císařství propadali přesvědčení, že všichni jsou tu od toho, aby poslušně sloužili nejen státu, ale v prvé řadě jim. Pokud se toto přesvědčení pro ně začalo stávat politickým cílem, podřizovali jeho naplnění nakonec veškeré své panovnické úsilí, což se ovšem těmto vladařům nakonec těžce vymstilo.

V éře římského císařství, vyrostlého z rozpadu republikánského zřízení, jsme tak svědky toho, že spolu s tím, jak roste

osobní moc vládců, omezuje se naopak občanská svoboda ostatních. Římské císařství je proto neustálé směřování k totalitě.

Ta však nikdy nedosáhla absolutních rozměrů, protože římscí panovníci se museli o svou moc dělit s armádní elitou a vysokým úřednictvem, zajišťujícím v praxi chod státní správy celého římského impéria. Panovnická totalita zůstávala pro většinu lidí navenek skrytá a stávala se funkční neustálým potlačováním politické opozice, proti níž bylo římské císařství svou autokratickou podstatou zaměřené. Stanout vládnoucímu panovníkovi v opozici bylo ovšem velmi nebezpečné a šlo tu většinou i o život.

Éra římského císařství je tak doslova prošpikována spiknutími a čistkami kolem panovnického dvora, jimž padly za oběť tisíce lidí. Zvláště pak v případech, kdy se z vladařů římského impéria vyklubali tyrané.

Ale ani císařové nemohli být všude. Římské impérium bylo obrovské a mechanismy jeho řízení složité, i když účinné, poněvadž se státní správa opírala o mohutné ozbrojené síly rozprostřené po celé říši. Císař stál sice formálně v čele svých armád, ale v různých částech impéria veleli vojákům jeho vojévůdci, často členové vládnoucího rodu nebo věrní panovníkovi služebníci. Být velitelem silné armády však bylo zároveň i velké pokušení a dějiny císařství dokládají, že dostát závazkům věrnosti římským vládcům bylo často nad síly těchto vojenských velitelů, z nichž někteří se nakonec válkou či vzpourou stali sami panovníky poté, co zradili svého předchůdce.

Moc armády – to bylo římské císařství a pilíř jeho tyranů. Ale bylo to také ničivé soukolí, které mnohé z nich nakonec rozdrtilo. Tyranští panovníci se nikdy na trůně neudrželi dlouho, a pokud ano, musíme se ptát – proč? Ačkoli by možná byla příhodnější spíše otázka – jak? Despotický Tiberius vládl třináct let, matkovrah a bratrovrah Nero čtrnáct, Diocletianus dokonce plných jedenadvacet roků. Je to skoro k neuvěření, že tito vládci, shodně historickou tradicí vykreslování jako tyranové, nebyli z trůnu svrženi dříve. Pokud je ovšem to, co se o nich traduje, pravda...

Kde tedy začít? Kde je možné vysledovat předchůdce despotických císařů, pro něž se systém osobní moci stal modlou i lékem na všechny problémy? Kdo byli ti, skrze něž Řím nakonec zabil republiku, aby dal vyrůst vládám vyvolených jedinců i své světové říši?

Odpověď známe. Byli to diktátoři, lidé, kteří pochopili, že jejich moc je zároveň mocí armády. Pochopili, že budou-li mít armádu na své straně a budou-li si ji hýčkat, stačí si podrobit Řím a celé impérium jim padne k nohám. Ukázalo se, že měli pravdu...

KAPITOLA II.

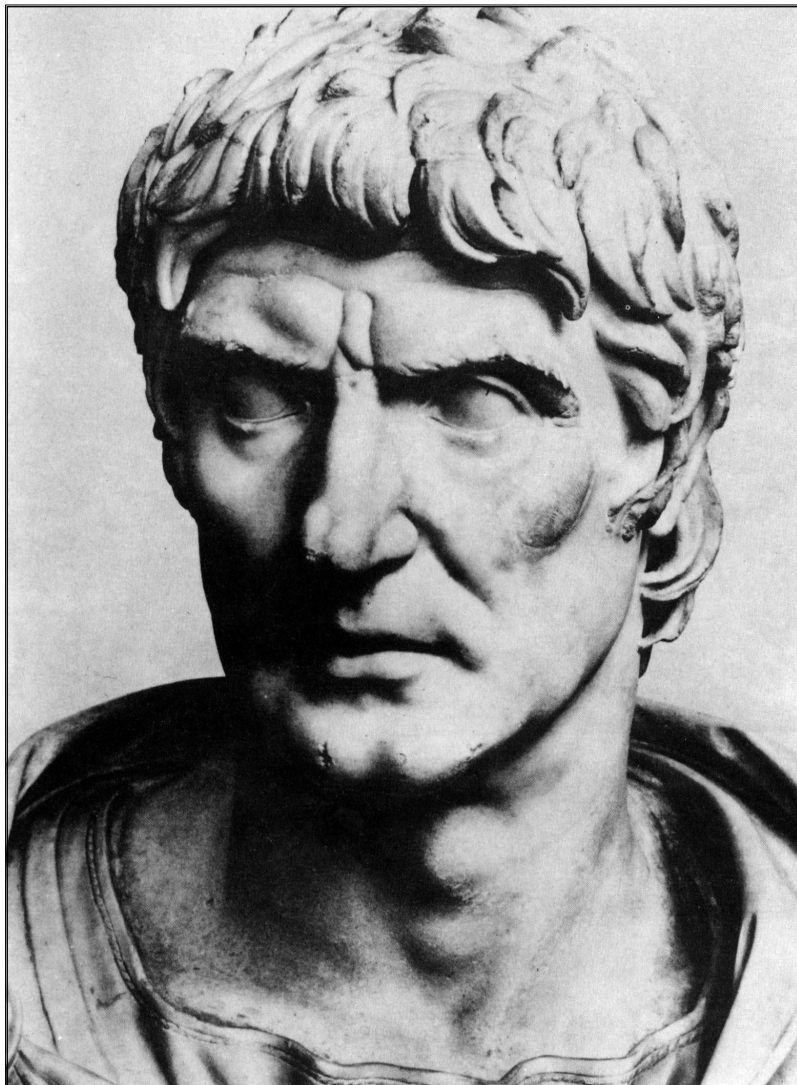
SULLA – KATAN ŘÍMA?

První v řadě proslulých římských diktátorů stojí Lucius Cornelius Sulla (138–78 př. n. l.). S jeho jménem se pojí především tzv. proskripce, což bylo veřejné vyhlášení soupisů osob nepřátelských státu, postavených mimo zákon a tím zbavených jakékoli právní či jiné ochrany. Jejich majetky byly zabaveny a proskribované osoby mohl kdokoli zabít, aniž byl za tento spáchaný zločin trestně stíhán.

Proskripce tak v mnohém připomínají pozdější středověké církevní klatby. Možná se papežové od římských samovládců v tomto směru hodně přiučili...

Sulla pocházel ze staré zchudlé šlechtické rodiny. Urozený chudák mezi bohatými... Žebrákem ale nebyl. Jinak by se sotva vyšvihl tak mladý mezi římskou politickou elitu. Měl především styky i konexe a ty vážily víc než majetek. Obzvláště v dobách pro Řím tak nejistých.

Poprvé na sebe upozornil, když byl zvolen kvestorem (správním úředníkem se soudními pravomocemi vyšetřo-

Diktátor Sulla byl prvním významným římským politikem, který začal už v první polovině 1. století př. n. l. v Římě prosazovat autokratickou vládu jednotlivce, opřenu o represe.

vatelů včetně pravomocí finančních správců – *pozn. aut.*) a ve funkci zástupce římského vojevůdce Gaia Maria (156–86 př. n. l.) válčil proti numidskému králi Jugurthovi. K této válce došlo v době, kdy Sullovi bylo už sedmadvacet let a Marius jen sbíral smetánku z předchozích bojů. Jugurtha byl už roku 107 př. n. l. v podstatě poražen a žil v exilu v Mauretánii, odkud vedl proti Římanům záškodnický, partyzánský boj. Jeho tchán, mauretánský král Bocchus, tísněný Mariiovými vojsky, nakonec svého zetě Římanům zrádně vydal, aby zabránil zpusťování své země.

Je třeba říci, že se při jednáních s Bocchem vyznamenal právě Sulla, který v řetězech Jugurthu přivedl až k Mariovi, aby ho o rok později (r. 104 př. n. l.) v Římě při slavném triumfu popravili. Marius to nemohl dlouho svému zástupci zapomenout, protože Římané Jugurthovo zajetí přisuzovali Sullovi a nazývali ho zachráncem Říma.

Bylo to období vnitropolitických zmatků, jež přály mladým, ambiciózním politikům. A nebyl žádný lepší způsob, jak se vyšvihnout na výsluní slávy a popularity, než války. Roku 107 př. n. l., když byla válka Říma s Jugurthou v plném proudu, prosadil Marius velmi významnou reformu armády.

Vzniklo námezdní vojsko a stará povinnost římských občanů dobrovolně sloužit ve válkách se změnila ve válčení za žold. Marius zároveň provedl takové změny v organizaci armády, aby zvýšil její bojeschopnost (tzv. kohortová taktika, kdy bylo možné v boji lépe manipulovat s menšími oddíly – *pozn. aut.*).

Délka vojenské služby byla pevně stanovena na 16 let a tehdy byl také zaveden orel jako výsostný znak římských legií.

Marius touto reformou vyřešil dva problémy. Získal tak mnohem více vojáků a zároveň snížil v Římě počty nemajetných občanů, kteří v odvodech do římské armády viděli šanci, jak uniknout chudobě. Vojenští vysloužilci navíc od státu dostávali přiděly půdy a měli tak možnost dožít svůj život beze strachu z bídy.

Reformou armády si navíc Marius v Římě vysloužil podporu širokých lidových vrstev. Takovou, že mohl založit i svou vlastní politickou stranu tzv. populárů, která se opírala o lidová shromáždění i o střední a nižší vrstvy městského a venkovského obyvatelstva.

Populárové však ve skutečnosti hájili zájmy tzv. římských jezdců (*equites*), občanů, majících majetek ve výši alespoň 400 000 sesterciů (*sestercius* – Římány nejběžněji používaná stříbrná mince – *pozn. aut.*). Jezdci se rekrutovali hlavně z římských finančních a obchodních kruhů a byli členy společností vybírajících daně. Za císařství se příslušníci jezdeckého stavu stávali nejen členy panovníkových poradních sborů, ale i administrativy, a hráli důležitou roli v hospodářské správě římského impéria.

Snahou populárů bylo především omezení moci velkých vlastníků půdy. Nic nelogického. Vždyť pokud měli váleční veteráni dostat svoje přiděly, bylo nutné usilovat o přerozdělení pozemkového bohatství.

Jenomže právě to vyvolalo v Římě mocenské konflikty. Bohatá římská nobilita se svých latifundií dobrovolně vzdát nechtěla a sdružila se nakonec ve vlastní opoziční stranu tzv. optimátů. Časem to byl právě Sulla, kdo v ní získal rozhodující postavení. Konzervativní stranu optimátů reprezentoval především římský senát, v němž se soustředila římská aristokracie, hájící sverepě svá privilegia, která chtěl Marius se svými populáry omezit.

Po Jugurthově porážce byl Marius právě na vrcholu slávy. Tou dobou se totiž na pochod daly i některé germánské kmeny ze severní Evropy, hledající nová sídliště. Bohatství Itálie je lákalo stejně jako kdysi Kelty, kterým se dokonce roku 390 př. n. l. podařilo Řím dobýt a stáhli se až po bohatém výkupném.

Marius se této nové hrozbě postavil v severní Itálii a v několika vítězných bitvách zamezil Germánům v průniku na jih. Tehdy také prosadil přiděly půdy svým veteránům v římských provinciích, zejména v severní Africe, jižní Galii, ale i v Řecku a Makedonii. Mezi vojáky nebylo oblíbenějšího vojevůdce a Marius, vědom si své politické převahy, pomocí svých vojáků ovládl celý Řím a neváhal ozbrojenců využívat i k teroristickým útokům proti opozici optimátů.

Poprvé se ukázalo, že armádu mohou politikové zneužít pro svoje osobní mocenské cíle, kdy se právní řád republikánského zřízení stával naprosto podružný. V tomto směru měl Sulla v Mariovi dobrého učitele, i když se jejich cesty nakonec úplně rozešly.

V letech 90–87 př. n. l. vypukla v Itálii proti vládě Říma dosud největší vzpoura italických spojeneckých kmenů (Sabinů, Samnitů, Galů, Umbrů, Venetů a dalších), bojujících předtím s Římany jak proti Jugurthovi, tak i proti Germánům. Za svou věrnost v těchto válkách očekávaly italické spojenecké kmeny, žijící na Apeninském poloostrově, odměnu v podobě prebend v provinciích, jakých se dostalo Mariovým válečným vysloužilcům majícím římské občanství. Následovalo však zklamání. Prebendy obdrželi pouze Římané.

Pro Italiky to byla obrovská urážka. Opět poznali, že na ně Římané pohlížejí svrchu jako na méněcenné obyvatelstvo. Jejich volání po zrovnoprávnění s římským občanstvem sílilo. I oni se chtěli podílet na kolonizování cizích území, které Římu pomáhali dobývat.

Avšak římstí politikové oprávněnému požadavku Italiků nevyhověli. Především bohatá senátní aristokracie se obávala oslabení svých politických a hospodářských pozic, kdyby spojeneckým kmenům přiznala římské občanství a ním i určitý podíl na moci.

Mamon a sobectví úzké vrstvy římských boháčů tak uvrhl Řím do nové války, nazývané později v dějinách římského impéria „válkou spojeneckou“. Po éře vyčerpávajících válek s Kartágem se nyní Římané ocitli v postavení ještě tíživějším. Teď je ohrožovali ti, kdo s nimi dosud sdíleli dobré i zlé.

Mezi vzbouřenými kmeny vzniklo tajné společenství „Italia“, jehož organizace udržovaly mezi sebou spojení pomocí

rychlých posílů, shromažďovaly zbraně a připravovaly ozbrojené povstání proti Římu. Někteří Římané si toto nebezpečí uvědomovali, když například roku 91 př. n. l. tribun lidu Livius Drusus ml. podal návrh zákona o udělení římského občanství všem Italikům. Dokonce navázal kontakty s tajnými organizacemi spojenců, ale tento zákon neprošel, protože Drusus byl zákeřně zavražděn. Jeho vraždy římstí boháči okamžitě využili a lživě obvinili odbojné italické kmeny z jejího zosnování. Přitom podezření z tohoto zločinu padalo právě na senátní aristokracii, jíž byl Livius Drusus ml. se svými demokratickými názory už delší čas nepohodlný.

Povstání, které následkem toho vypuklo, zachvátilo značnou část Apeninského poloostrova. Záhy měli odbojní Italikové stotisícovou armádu složenou převážně z venkovského obyvatelstva ohrožovaného stále citelněji rozpínavostí římských latifundistů. Centrem povstalců se stalo město Korfinium, kde byla zvolena celoitalská senátní rada, jakási forma protiřímské vlády.

Smrtelné nebezpečí Římu hrozilo i proto, že na východě impéria vpadl roku 89 př. n. l. do římských provincií pontský král Mithridatés. Celé černomořské pobřeží se tak ocitlo v jeho rukou a nepřátelská vojska vtrhla až do Řecka a Makedonie. V Athénách došlo k strašlivé řeži římských občanů a odhaduje se, že v Řecku i Malé Asii padlo řádění Mithridatových vojenských oddílů za oběť kolem 80 000 lidí. Majetky povražděných římských občanů byly zkonfiskovány a jejich otroci osvoboze-

ni. Mithridatés slíbil pomoc i povstalcům v Itálii. Zdálo se, že osud římské republiky je zpečetěn. Ale nebyl...

Sulla, jemuž bylo svěřeno velení nad hlavními silami římské žoldnéřské armády, zničil v Kampánii hlavní síly povstalců v krvavé bitvě, kde padlo asi 50 000 vojáků. Proti dobře vycvičenému profesionálnímu vojsku neměli venkovští rebelové šanci. Pacifikace italských spojenců pak už byla jen otázkou času.

Římané teď vyhlásili, že jsou ochotni přiznat římské občanství všem, kdo do dvou měsíců složí zbraně, a to povstaleckou organizaci „Italia“ rozložilo. Většina jejích členů se vzdala a uznala mocenskou autoritu Říma. Vznikla jednotná římská republika, z politického hlediska konečně stát rovnoprávných občanů.

I přes svou porážku tak Italikové nakonec dosáhli svého cíle – stali se římskými občany a mohli nyní spolurozhodovat o politice římského impéria prostřednictvím svých zástupců ve všelidových shromážděních. Římský lidový sněm se tak změnil v celoitalský.

Sulla se stal oslavovaným zachráncem republiky a byl roku 88 př. n. l. zvolen za jednoho z konzulů, což byla nejvyšší státní funkce. Senát ho zároveň pověřil přípravou tažení proti Mithridatovi. Poprvé ve svém životě získal Sulla reálnou šanci ke kumulaci moci do svých rukou.

Čáru přes rozpočet mu však udělalo lidové shromáždění, které prosadilo návrh, aby východní tažení bylo svěřeno do rukou Mariovi. Sulla se odmítl tomuto usnesení sněmu podřídit a uprchl z Říma ke svým vojákům, shromážděným ve měs-

tě Nola. Když k němu Římané poslali Mariovy vojenské tribuny, aby se připojil k tažení proti Mithridatovi, byli tito římsí vyslanci Sullovou soldateskou na místě ubiti. Sulla nehodlal s Mariem, svým dřívějším vzorem, vyjednávat a vědom si své momentální vojenské přesily, byl rozhodnutý zmocnit se Říma.

Jakmile se Marius dozvěděl, co jeho politický rival chystá, vyhlásil občanskou obranu města. Otrokům v Římě slíbil dokonce svobodu, pokud budou město před hrozící agresí bránit. Řím se připravoval k zoufalé obraně, ale Sulla byl rychlejší.

Když jeho první oddíly pronikly za hradby, narazily zde na tvrdý odpor. Plútarchos (50 až přibližně 120 n. l.) o tom píše: „Ale početné a neozbrojené davy lidu na ně házely ze střech domů cihly a kamení a tím jim zabránily postupovat dopředu a zatlačily je zpět k hradbám.“ Sulla nezaváhal ani teď. Jakmile zpozoroval, co se děje, vydal rozkaz k zapálení domů a jeho vojáci zabíjeli každého, na koho narazili. V nastalém zmatku neušetřili dokonce ani Sullovy příbuzné a přátele.

Poprvé Římané bojovali proti Římanům v bratrovražedném masakru. Sullovi se nakonec podařilo dobýt střed města a narychlo svolaný senát, v němž měli převahu jeho aristokratičtí stoupenci, odsoudil Maria v nepřítomnosti k smrti. Vůdci populárů se totiž v poslední chvíli podařilo z Říma uprchnout a najatou lodí se přepravit do provincie Afrika, kde sloužili vojáci, s nimiž porazil Jugurthu, a mohl tak počítat s jejich ochranou i podporou. Sulla alespoň popravil tribuna lidu Sulpicia, který byl Mariovým straníkem a organizátorem obrany Říma.

Ale v této fázi svého mocenského vzestupu budoucí římský diktátor ještě neusiloval o upevnění vlastních pozic. Prostě to nestihl. Pontský král hrozil vpádem do Itálie a jeho zastavení se pro Sullu stalo prvořadým cílem. Věděl, že mu v případě vítězství zůstane v rukou armáda a že jeho návrat do Říma pak bude více než triumfální.

Římský lid však Sullovi nezapomněl, že své žoldáky obrátil proti spoluobčanům, a zvolil za konzuly členy obou soupeřících stran. Za optimáty slabošského Gnaea Octavia, za populáry autoritativního Cornelia Cinna, Mariova věrného stoupence.

Následoval Cinnův pokus pohnat Sullu za vraždy v Římě před soud, ale lidové shromáždění na římském Foru bylo napadeno ozbrojenými stoupenci optimátů. Při tomto druhém římském masakru padlo za oběť řádění „sullovců“ asi 10 000 lidí. Bylo mezi nimi i hodně Italiků, kteří po „spojenecké válce“ získali právo účasti na lidových sněmech. Cinna z Říma utekl a společně s dalšími populáry, mezi kterými nechyběli ani Mariovi příbuzní, začal verbovat mezi italskými spojenci vojsko proti „sullovcům“.

Zatímco Sulla válčil v Řecku s Mithridatem, měli populáři v Itálii volné ruce. Aby získali co nejširší podporu obyvatelstva, vyhlásili provedení pozemkové reformy, zrušení dluhů a slíbili i otrokům, kteří budou bojovat za svržení oligarchického režimu, svobodu.

Z Afriky se vrátil i Marius, aby stanul v čele protisullovské armády, s níž se vydal na pochod k Římu. Když Sullovi straní-

ci uviděli, že se přesile neubrání, rychle abdikovali a Mariiovi vojáci v Římě rozpoutali další krvavou řež.

Tentokrát se jednalo o Mariovu osobní mstu. Sulla byl prohlášen za nepřítele lidu, jeho dům byl zbořen a majetek zkonfiskován. Useknuté hlavy jeho popravených straníků byly veřejně vystaveny na římském Foru. Marius a Cinna byli zvoleni konzuly „za zásluhy o vlast“.

Starý vojevůdce a vítěz nad Jugurthou si však své rehabilitace dlouho neužil. Měsíc po svém zvolení zemřel a na jeho místo nastoupil konzul Valerius Flaccus.

Čtyři roky byli populáři pány Říma a zahájili reformy, které lidu slíbili. Římským občanům byly odpuštěny tři čtvrtiny dluhů, došlo k zavedení nové, hodnotné měny a připravovala se i rozsáhlá agrární reforma.

Samozřejmě že šlo o opatření, která se citelně dotkla bohaté pozemkové aristokracie. Nastala vlna její emigrace do Řecka, kde vyhnanci přecházeli do Sullovy armády, jejíž situace se neustále zhoršovala. Když totiž nová římská vláda prohlásila Sullu za nepřítele státu, zamezila i zásobování jeho vojska a zastavila výplaty žoldu jeho vojákům. Navíc proti Mithridatovi vyslal Řím další armádu, pod velením nového konzula Flacca, který měl zároveň rozkaz zničit Sullových pět legií, proti kterým vypuklo v Řecku v čele s Athénami povstání. Zdálo se, že Sullův osud je zpečetěn.

Nyní šlo vůdci římských optimátů o všechno. Stal se politickým vyvrhelem. V severním Řecku proti němu táhla stoti-

sícová armáda krále Mithridata, a kdyby sem zamířila i vojska římského konzula Flacca, nepochybně by prohrál. Jenomže vrtkavý osud rozhodl jinak...

Flaccus zřejmě spoléhal na to, že se v Řecku Sulla hlavním silám pontského krále neubrání. Řeckým tažením se ale Mithridatés oslabil v Asii, kde leželo centrum jeho moci. Flaccus vycítil šanci vyřídít pontského krále přímo v jeho říši, odříznout jeho armádu v Řecku a až v konečné fázi celého tažení zlikvidovat i Sullu se zbytky jeho stoupenců, které mezi tím válečný střet s Mithridatovým vojskem zdecimuje. Odhad by to byl určitě dobrý, kdyby Sulla, ocitnuvší se v kritickém postavení, nezvolil zcela nepředvídatelnou taktiku. Jeho vojska totiž začala Řecko bez milosti drancovat.

Vyloupením řeckých chrámů a svatyní získal Sulla nesmírné poklady. Zlato nechal přetavit na mince se svým portrétem a těmi obdaroval své vojáky. O takovém štědrém žoldu se nikomu z nich ani nesnilo. Ze všech stran se teď k němu sbíhali nejrůznější dobrodruzi v naději urvat si v jeho vojsku i něco pro sebe. Sullova žoldnéřská armáda záhy čítala kolem 80 000 mužů. Loďstvo získal najímáním i kupováním lodí od středo-mořských pirátů.

Co však bylo mnohem důležitější, podařilo se mu dobýt vzbouřené Athény, které vyplenil a vyvraždil i většinu jejich obyvatel včetně žen a dětí. Jeho armáda kolem sebe šířila takový děs a hrůzu, že se odpor Řeků, tvořících Mithridatovu pátou kolonu, rychle zhroutil. Nyní měl Sulla značnou část této země

ve svých rukou a jeho stále silnější vojsko se mohlo obrátit proti hlavním silám Mithridatovy armády, jež postupovala z Makedonie k jihu.

Ve dvou následujících bitvách se mu podařilo vojska pontského krále opravdu porazit, ale Sulla věděl, že největší nebezpečí na něho číhá v římském vojsku konzula Flacca, operujícího zatím v Malé Asii. Proto se i přes svá vítězství v Řecku rozhodl Sulla uzavřít s Mithridatovým vojevůdcem Archeláem mír, který zaručoval pontskému panovníkovi nedotknutelnost jeho království. Potřeboval si uvolnit ruce proti římskému vojsku, které nakonec obklíčil v Pergamu.

Flaccovi vojáci neměli vůbec chuť proti Sullovi válčit. Vědomi si jeho válečných úspěchů i štědrosti, jakou projevoval svým lidem, přešli téměř všichni na jeho stranu. Sullova armáda se pak vylodila v italském Brundisiu.

Historik Plútarchos tvrdí, že zde přistálo 1200 lodí. To byla obrovská síla. V Itálii se rozpoutala urputná občanská válka trvající celý rok (83–82 př. n. l.), během které se Sullovi nakonec podařilo dobýt zpět Řím a nemilosrdně zúčtovat se všemi protivníky z řad populárů. Byla to éra nových proskripcí, spojených s vyvražďováním protisullovske opozice, jimž padlo za oběť nejméně 5000 římských občanů. Byl to však také konec republikánské demokracie.

Na majetkových konfiskacích se obohatil nejen Sulla, ale i jeho pobočník Marcus Licinius Crassus, který mu při dobývání Říma zachránil život. O deset let později tento Crassus

rozdrtí Spartakovo povstání otroků a stane se spojencem Gaia Iulia Caesara (100–44 př. n. l.), muže, jenž definitivně pohřbí římskou republiku a otevře cestu k vládám římských císařů.

Sulla se stal za pomoci své osobní asi desetitisícové ozbrojené gardy neomezeným pánem Říma. Obnovil dávno zapomenutou funkci diktátora, zrušenou někdy ve 3. století př. n. l., aby se zamezilo uzurpování moci kariéristickými jedinci. Funkce diktátorů byla dříve udělována pouze výjimečně na podnět římského senátu do rukou nejvyšších státních úředníků za situace bezprostředního ohrožení státu. Diktátorské pravomoci však byly časově omezené, nejdéle na půl roku. Úloha diktátorů spočívala v tom, že měli odvracet kritické situace (většinou válečné – *pozn. aut.*), v nichž se Řím často ocital.

Ale Sullova diktatura už byla jiná. Měla sloužit k vyhlášení zákonů i ke všeobecné konsolidaci státu, ovšem v intencích diktátorovy perzekuční politiky. Navíc zde neplatilo žádné časové omezení a nikdo nesměl diktátora kontrolovat. Tedy samovláda se vším, co k ní patří.

Na pozadí Sullovy cesty k diktatuře lze vysledovat několik zásadních charakteristik, jež se později ještě prohloubily a vedly k vyvrcholení krize republikánského zřízení.

1. V pozadí mocenských sporů stál konflikt dvou vrcholných orgánů republikánské státní správy – lidového shromáždění a senátu. Zatímco v lidovém shromáždění, kde měli hlavní slovo tribunové lidu, převažovaly zájmy občanské, v senátu

šlo hlavně o hájení zájmů oligarchických, tj. nejbohatších společenských a většinou zároveň aristokratických vrstev, tvořících však jen úzkou, byť stále vlivnější skupinu římského občanstva.

2. Konflikty těchto státních orgánů se projevovaly ve stranickém boji populárů a optimátů, čili „mariovců“ a „sullovců“. Tyto politické strany reprezentovaly často protichůdné zájmy lidových sněmů a senátu navenek. Byl to však jen pláštík, za nímž se skrývaly osobní ambice jednotlivců bažících po moci. Politické veličiny tyly z politických sporů a zmatků.
3. Jak ukázal vývoj těchto konfliktů, jejich vyústění bylo závislé na vůli římské armády. Mariova reforma z ní učinila armádu námezdní, kde byla zásada věrnosti vojáků určována tím, kdo více platil a jaké výhody či prebendy vojákům nabízel. To byl klíč k úspěchu toho či onoho římského politika a vojevůdce a kdo se tímto pravidlem neřídil, nemohl doufat v mocenský vzestup. Koneckonců i v novodobých diktátorských režimech platí stejné pravidlo.

Na příkladu diktátora Sully najdeme ale ještě jeden podstatný rys. Je společný, až na výjimky, všem následujícím vůdcům a panovníkům římského impéria. Byly to perzekuce, cílené k likvidaci jakékoli opozice.

Všechny další mocenské otřesy a konflikty v Římě nesly tuto zjevnou pečeť represí a jen málokdy záleželo na tom, kdo je reprezentoval. Tyto represe pokaždé znamenaly oběti na životech, protože se velkomyslnost k politickým protivní-

kům nevyplácela. Při typicky militantním myšlení Římanů by to bylo dokonce považováno za slabost.

Celé dosavadní dějiny Říma byly dějinami válek a úctu i prestiž si vydobyl pouze ten, kdo měl válečné vavříny a kdo se vyznamenal v boji. Proto byla základní vládní koncepcí římských vládců politika „ohně a meče“.

Stát se mírotvorcem byl přepych vyvolávající zpravidla nedůvěru i odpor bohatých římských vrstev. Mírové status quo nikdo z nich nechtěl. Až teprve římské císařství prosadilo částečnou revizi tohoto přístupu a začalo preferovat v mnohem větší míře i diplomatická řešení mocenských konfliktů uvnitř impéria.

Politická reprezentace Říma na sklonku republiky potřebovala expanzi. Expanzionismus a válečné násilí s ním spojené byly životadárnou osou římské prosperity, její zlatou žílou. Provincie znamenaly především daňové odvody a čím více jich Řím měl, tím větší množství daní plynulo do centra jeho říše.

Později se ukázalo, že okupovat celé rozrůstající se impérium nelze. Alespoň ne v rámci přímé okupační římské správy. Na některých dobytých územích vládli proto Římem dosazení domácí panovníci. Většinou to vycházelo. Porobené národy tak měly pocit, že jsou alespoň relativně samostatné, byť vázané spojenectvím k římským vládcům.

To zaručovalo Římu klid a volný tok daní, jejichž kvóty kolaborantští králové neřímské krve plnili. „Rozděl a panuj“ se stalo krédem římské zahraniční politiky. A pokud vznikala

ohniska napětí, spojená mnohdy s povstáními nebo pohraničními konflikty s barbary, dařilo se je Římanům v následujících staletích nejen úspěšně eliminovat, ale zároveň jim tyto války přinášely další územní zisky.

Vystoupit otevřeně proti republikánským institucím, jejichž kořeny sahaly až k samotnému založení Říma, se však ani Sulla zatím neodvážil. Ale jako stoupenec římských aristokratů hned po převzetí moci výrazně posílil pravomoci senátu, i když podstatně změnil pravidla pro členství v tomto vrcholném republikánském státním orgánu. Zásadně se například nemohl stát senátorem nikdo pod třicet let věku. Sullovou snahou bylo zamezit politickému vzestupu dravým a ctižádnostivým jedincům, jakým byl svého času on sám.

Mezitím se totiž lecčemu přiučil. Kupříkladu jeden ze zákonů, který prosadil, znemožňoval správcům římských provincií vést válku mimo jimi spravovaná území, nedovoloval ani překročit vojensky hranice provincie bez výslovného souhlasu senátu nebo lidového sněmu. V opačném případě mohli být takoví provinilci obžalováni z velezrady a odsouzeni k trestu smrti.

Je jasné, že tímto zákonem se Sulla sám chránil proti případné mocenské konkurenci, ať by povstala v kterémkoli koutě římské říše. Ale zároveň toto jeho opatření směřovalo k zamezení dalších vzpour a občanských válek. Co udělal on, nesměl v budoucnu učinit už nikdo jiný. Že to však byla jen fikce a politický naivismus, ukázal další vývoj římské republiky.

Sulla také omezil pravomoci tribunů lidu, kteří až do nastolení jeho diktatury mohli vetovat usnesení římského senátu a odvolávat se k lidovému sněmu s návrhy vlastních zákonů, jež byly často se senátními rozhodnutími v rozporu. Nyní mohli tribunové lidu předkládat nové zákony pouze po předchozím schválení senátem, což jejich kdysi tak významnou státní funkci zcela degradovalo. Politikové, zastávající úřad tribunů lidu, nemohli navíc po vypršení svého funkčního období dál vykonávat žádnou jinou významnější funkci.

To vedlo nakonec k tomu, že o lidové tribunáty ztratila římská politická špička zájem. Sullova diktatura tak zasadila úřadu tribunů lidu zdrcující ránu. Stal se z něho politický post druhé kategorie.

Ztráta významu lidových tribunátů ve svých důsledcích znamenala likvidaci důležitého nástroje římské republikánské demokracie, tvořícího protiváhu senátní aristokracii. Tím zároveň utrpěla i prestiž lidových sněmů, které se nyní staly v podstatě poslušným vazalem římského senátu. Pokud šlo o přijímání důležitých politických rozhodnutí, bylo zřejmé, že od této chvíle se právě senát stává rozhodující mocenskou silou Říma i celého impéria. Sulla sice republiku jako státní systém zachoval, avšak položil základy k jejímu postupnému odumření.

Perzekuce proti všem odpůrcům jeho politiky byly na desítky let dopředu největší, jaké Řím zažil. Proto také životopisec tohoto římského diktátora Plútarchos označil jeho vládu

za tyranskou. Teprve za panování některých římských císařů, o nichž bude dále řeč, následovaly opět rozsáhlé politické čistky motivované většinou spiknutími opozičníků.

Tři roky (82–80 př. n. l.) žil Sulla v Římě, obklopen suitou svých rádců a pochlebníků z řad římské nobility. V bohatství a přepychu, které získal z konfiskátů svých politických odpůrců, se choval jako orientální despota. Měl dokonce i svůj malý soukromý dvůr, kde se při společných pitkách rodila jeho důležitá rozhodnutí, která pak prosazoval v podobě nových zákonů. Jeden z nich určoval ustavení zvláštních soudních komisí v senátě, kde se počet jeho členů z původních 300 zvýšil na 600 tím, že Sulla jmenoval do senátorských funkcí své stoupence z celé Itálie. Tím si zajistil loajalitu této stěžejní státní instituce, i když věděl, že je to loajalita vynucená strachem.

Musel se ale odměnit i svým vojákům. Z konfiskovaného majetku přidělil půdu asi 100 000 svých vysloužilců po italském venkově a částečně tím vyřešil palčivý sociální problém bezzemků. Jeho „corneliáni“ (osobní Sullova garda – *pozn. aut.*) zatím terorizovali římské obyvatelstvo. Všude číhala neviditelná síť špehů a za jakýkoli náznak kritik hrozila provinilcům smrt pro obvinění z velezrady.

Sulla jako katan Říma věděl, že jeho moc může být kdykoli ohrožena. Největší obavy měl z atentátů, a jak rostly represe za jeho vlády, úměrně se zvětšoval i diktátorův strach o život. Stal se z něj nevyzpytatelný člověk, který neváhal popravovat i své přátele, byť jen pro pouhé podezření, že proti němu intrikují.

Mezi proskribovanými občany se ocitl i Gaius Iulius Caesar, a to jen proto, že odmítl Sullův příkaz k rozvodu s Cornelií, dcerou zavražděného konzula Cinny, prominentního populára a přítele diktátorova politického soka Maria. Caesar na své zatčení nečekal a z Říma včas uprchl. Teprve na naléhání vlivných přátel Sulla Caesarovi tento prohřešek odpustil a ze seznamu proskribovaných ho nechal vyškrtnout.

Za režimu tohoto diktátora se ve Středomoří silně rozmohlo pirátství. Sulla pirátům nezapomněl jejich pomoc ve chvíli, kdy bylo jeho postavení v Řecku téměř beznadějně. Teď měli piráti volnou ruku a stali se metlou středomořského obchodu. Bylo pak na Sullových nástupcích Pompeiovi a Caesarovi, aby se s pirátstvím vypořádali způsobem, který stál Řím hodně úsilí i peněz. Tehdy to už bylo nutné, neboť piráti blokovali pravidelné zásobování Říma (zejména obilím, nejdůležitější strategickou plodinou – *pozn. aut.*), a jejich potření se tudíž stalo navýsost důležitým politickým úkolem.

V roce 79 př. n. l. Sulla náhle velmi vážně onemocněl. Plútarchos o tom píše: „...nemoc začala bujet z nepatrné příčiny, takže po dlouhou dobu nevěděl, že má střevní hnisavé vředy, které zachvátily i maso a celé je proměnily ve vši..., a tak stále vytékajícím zkaženým hnisem byl potřísněn každý jeho oděv.“

Pravděpodobně se jednalo o nějakou střevní parazitickou nemoc, proti které nebylo léku, a diktátorův zdravotní stav se rychle zhoršoval. Tato smrtelná choroba byla asi také hlavní

příčinou toho, proč se po třech letech Sulla rozhodl abdikovat a uchýlit do ústraní italského venkova, kde o rok později v krutých bolestech zemřel.

Řada historiků později vykreslovala Lucia Cornelia Sullu jako politického dobrodruha a člověka jednajícího naprosto bez skrupulí. Takový odsudek v sobě skrývá ale jenom část pravdy. Za jeho činy i zločiny, jichž se dopustil, cítíme také ctižádost, cílevědomost i obdivuhodnou schopnost vyrovnávat se úspěšně s krizovými situacemi.

Svou diktaturou sice nastolil vládu římské oligarchie, reprezentovanou stranou optimátů, ale zároveň dokladoval celému impériu, že pouze vláda pevné ruky může zamezit vnitropolitickým zmatkům a nestabilitě moci, plynoucí z nerovnováhy vrcholných vládních institucí, jakými byla lidová shromáždění na jedné straně a senát na straně druhé. Institucí, jež mezi sebou neustále soupeřily a oslabovaly tak skutečnou moc Říma. Tento mocenský dualismus vyřešil Sulla takřka neomezenými pravomocemi, jež udělil římskému senátu.

Jeho vláda, to bylo naznačení cesty k vojensko-otrokářské diktatuře jako jediné alternativě vyvedení římské říše z vleklé politické i hospodářské krize. V takovém režimu se zhlédli i jeho nástupci, zejména jeho přátelé a spojenci Gnaeus Pompeius a Marcus Crassus, nejbohatší muži v Římě. Finančníci a spekulanti, kteří na proskripcích vydělali miliony. Někteří z těch, co Sullovi provolávali slávu a vystrojili mu opravdu královský pohřeb.

Smuteční průvod nesl 2000 zlatých věnců a z celé Itálie se do Říma sešli diktátorovi váleční veteráni, vděčící mu nyní za poklidný život na venkově. V čele průvodu kráčel i celý senát, aby vzdal Sullovi poslední hold. Protože ať to bylo jakkoli, tento muž navrátil Římu mír. Podivný mír za cenu násilí i krutostí, v němž kvetla lichva, korupce a kořistění. Ctihodní otcové Říma, jak se senátu přezdívalo, se přišli poklonit tomu, kdo jim vrátil otřesenou moc i majetky, které za poslední dva roky ještě více rozmnožili.

Jiní sledovali zpovzdálí pohřební truchlohru se záští i nadějami v srdcích. Proskribované rodiny diktátorových mocenských soupeřů věděly, že Sullův římský mír je vratký. Poučeny minulými událostmi i krvavými jatkami, jež je doprovázely, čekaly na svou příležitost.

Jenomže systém autoritativní moci a zákony, které Sulla nastolil, běžely svou setrvačností dál a noví zbohatlíci spatřovali ve vojenské diktatuře dobrou záštitu. Šlo pouze o to, kdo v dalším politickém soupeření zaujme po Sullovi rozhodující mocenské pozice.

Těm, kdo se o to snažili, bylo nyní jasné jedno. Bez armády to nepůjde. Vyrostla v sílu, bez níž se žádný významnější římský politik do budoucna už neobejde. Vojsko bylo klíčem k absolutní moci a pretendentů, kteří po ní toužili, se objevilo záhy na římském politickém kolbišti několik.

Netrvalo dlouho a kyvadlo politických sporů se opět rozhoupalo. Pomyslná stabilita, kterou Sullův režim Římu dočas-

ně přinesl, skončila. Diktátor byl mrtev a začínalo být stále zjevnější, že z nových kandidátů na vůdcovství se vítězem může stát nakonec jen jeden. Jejich šance však byly dlouho vyrovnané, a tak dali raději přednost dohodě. Vznikla nová forma vlády, které bychom mohli říkat stínová. Zrodil se první římský triumvirát...

KAPITOLA III.

CAESAR – HROBNÍK REPUBLIKY?

K vytvoření triumvirátu však vedla po Sullově smrti ještě dlouhá cesta trvající téměř dvacet let, během níž se Řím stal svědkem vzestupu několika významných osobností. A byly to opět války, jež přispěly k jejich politickému věhlasu.

Největší nebezpečí číhalo opět na východě. Poražený pontský král Mithridatés v této části římského impéria rozpoutal další boje. Po Sullově smrti se už necítil vázán uzavřenou mírovou dohodou a bažil po odvetě. Proti Římu záhy povstalo celé východní Středomoří. Obyvatelé těchto končin nikdy nezapomněli na drancování, jehož se před lety dopouštěla vítězná římská armáda.

Záminkou k válce se stala Bythýnie, jejíž umírající král Nikomédes odkázal svou zemi v závěti Římanům. Ale dřív, než se Řím mohl ujmout správy tohoto dědictví, Mithridatova armáda roku 74 př. n. l. toto území obsadila a vyhnala nebo povraždila všechny římské kupce a bankéře, kteří měli v Bythýnii prvořadý ekonomický vliv.

Obyvatelstvo tohoto království mělo u Římanů vinou lichvářských úroků veliké dluhy, a proto Mithridatovu okupaci přivítalo a přidalo se na jeho stranu. Když pontskému králi slíbil pomoc i mocný arménský král Tigranes a parthský panovník Phraates, kteří nepřáli pronikání římských finančníků dál na východ, cítil se Mithridatés nepřemožitelný. Tím spíše, že mu spojenectví přislíbili i středomořští piráti. Sullova benevolentní politika vůči nim byla ta tam a Řím jim už několikrát dal najevo, že se nemíní smířit s jejich destrukčními akcemi ohrožujícími zásobování převážné části Itálie.

Římané zvolili proti Mithridatovi a jeho východním spojencům osvědčenou taktiku. V čele jejich armády stál bývalý Sullův pobočník Lucullus, který vpadl do Pontu a začal plenit Mithridatovu zemi. I králův syn Macharés přešel k Římanům, když viděl, jak se jedna pevnost za druhou vzdává na milost a nemilost Lucullově armádě. Pontskému panovníkovi se však podařilo uprchnout do Arménie k zeti Tigranovi, kde našel důstojný azyl a společně s ním pak připravoval další protiřímské výboje.

Vítězství Římanů znamenalo zisk nových území pro jejich impérium. Dobytá Bythýnie i celé jižní pobřeží Černého moře se staly novými provinciemi Říma. Lucullus byl navíc ustanoven správcem těchto zemí a vrchním velitelem římských legií na východě. Na Itálii však udeřila jiná pohroma. Stalo se jí slavné Spartakovo povstání otroků (73–71 př. n. l.), které vzplálo na celém Apeninském poloostrově.

Poslední války znamenaly pro Řím obrovský příliv otroků z dobytých území. Převažovali mezi nimi Thrákové, Galové, ale i Řekové, kteří se postavili kdysi proti Sullovi.

Povstání začalo zcela bezvýznamným incidentem, když se v Capue vzbouřilo asi 200 gladiátorů v tamní výcvikové škole. Tito lidé, vycvičení ke vzájemnému zabíjení v arénách pro potěchu Římanů, se rozhodli svůj tíživý osud změnit. Po bojích s římskými strážemi se na svobodu nakonec probila jen hrstka asi 74 mužů vedených Spartakem, jenž patřil mezi gladiátorskou elitu. Ukryli se na svazích Vesuvu, ale než se Římané stačili vzpamatovat, vzrostl jejich malý oddíl na 7000 mužů, většinou také uprchlých gladiátorů, ale i otroků a bezzemků z řad italského obyvatelstva.

Nesmíme zapomenout na to, že v době Sullova vpádu do Říma slibovali Mariovi populáři otrokům svobodu, pokud budou město bránit. A i když pak otroci patřili mezi neohrožené obránce Říma, jejich páni z řad Mariových straníků na tento slib zapomněli a od té doby napětí mezi otroky stále sílilo. Spartakova vzpoura tak byla ventilem, kterým jejich nespokojenost vybuchla naplno. Nyní stáli se zbraní v ruce proti svým bývalým pánům, rozhodnutí vydobýt si svobodu násilím.

V prvních střetech naráželi vzbouřenci na menší oddíly nepřiliš vycvičených městských vojáků, konajících jinak službu strážných. Volili proti nim taktiku spíše partyzánské války, protože nebyli ještě dobře vyzbrojeni a chyběli jim i koně. Kdy-

by Římané na počátku vzbouřené otroky tak nepodceňovali, mohli vysláním pravidelných legií vzpouru udusit v zárodku.

Díky svým prvním vítězstvím a poté stažením vzbouřenců na jih Itálie, získal Spartakus především čas na to, aby svou povstaleckou armádu přezbrojil, vycvičil a připravil na skutečnou válku. Věděl, že Římané učiní nakonec vše, aby vzbouřence porazili. Během roku 73 př. n. l., kdy Spartakus dovršoval přípravy na těžký boj, měl k dispozici už stotisícové vojsko a mezi jeho bojovníky „na život a na smrt“ byly dokonce i ženy. Porážky Římanů způsobily, že nyní byla jeho armáda ozbrojena zbraněmi protivníka.

Spartakus chtěl vyvést otroky z Itálie, z dosahu římské říše, a poté se někde usadit a svobodně žít. Sám byl proti zbytečnému prolévání krve a přičilo se mu i drancování dobytých území. Zejména Galové a Germáni se svým vůdcem Krixem jednali často na vlastní pěst a odmítali se podrobit vůli nejvyššího velitele. To vedlo ke sporům, jež vyvrcholily odtržením části vzbouřenců od Spartaka, kteří si Krixem zvolili do čela. Jejich cílem byly především loupeže. Krixovo ležení v Apulii se Římanům nakonec podařilo obklíčit a tuto část povstalců bez milosti pobít. Poprvé se ukázalo, jak je izolace od jádra Spartakovy armády nebezpečná. Neblahý osud Krixových Galů a Germánů tak jednotu povstaleckého vojska posílil. Teď už Spartakus disponoval 120 000 pěšáky.

Za této situace proti němu roku 72 př. n. l. římská vláda vyslala silné vojsko konzulů Poplikoly a Lentula. Poprvé se

Spartakus srazil s pravidelnými a dobře vycvičenými římskými legiemi, ale při pokusu Římanů jeho armádu obklíčit se mu podařilo mezi legie vrazit klín, rozdělit je a rozdrtit. Otrokům tímto vítězstvím stouplu nesmírně sebevědomí. Ukázalo se, že Římané nejsou neporazitelní.

Nyní přešel Spartakus sám do protiútoky a směřoval z jihu na sever Apeninského poloostrova, kde hodlal s celým vojskem přejít Alpy a tam se zřejmě spojit s Kelty, neustále se bouřícími proti nadvládě Římanů. Byl to vynikající strategický záměr. Kdyby se to Spartakovi podařilo, povstání by zachvátilo celou Předalpskou Galii a kdo ví, jak by se Řím s takovou situací dokázal vyrovnat.

Ve snaze zabránit Spartakovi v postupu k Alpám se mu do cesty nakonec postavil prokonzul Předalpské Galie Longinus. Došlo k dosud nejkrvavější bitvě, avšak Longinus obrovské přesile vzbouřenců podlehl. Cesta k Alpám byla volná...

Tedy ale došlo k nečekanému obratu, který se i dnes jeví historikům naprosto nepochopitelný. Vítězný Spartakus obrátil celé své vojsko zase k jihu a směřoval k Římu, kde vypukla panika, jakou město nezažilo od dob Hannibalova tažení do Itálie (Hannibal – kartaginský vojevůdce, který roku 211 př. n. l. realizoval invazi do Itálie a nájezd na Řím – *pozn. aut.*).

Co přimělo Spartaka změnit jeho úmysl přejít Alpy, je stále předmětem diskusí i spekulací. Možná byla důvodem rozvodněná řeka Pád, což znemožňovalo otrokům přesunout se dál k severu, ale mohly to být i vážné názorové neshody o pokračování

čování celého tažení, kdy se jednotlivým Spartakovým velitelům zdálo jednodušší plenit římské zázemí. Jinou variantou je, že Spartakus změnil sám své původní rozhodnutí v přesvědčení, že Řím je už porážkami natolik oslaben, že nebude problém srazit nenáviděné římské otrokáře definitivně na kolena.

Ve chvílích bezprostředního ohrožení Římané jmenovali diktátorem na obranu města Marca Crassa, kdysi blízkého Sullova přítele a nejbohatšího politika v Římě. K římské domobraně se hlásili dobrovolníci z celé Itálie a Crassus zároveň vyslal k thráckým legiím (Thrákie – území přibližně dnešního Rumunska a Bulharska – *pozn. aut.*), jež byly pod Lucullovým a Pompeiovým velením, žádost o pomoc.

Zhruba 100 kilometrů severovýchodně od Říma se Crassus pokusil Spartakův postup zastavit. Ale obě legie vyslané na pomoc byly opět poraženy. Tahle prohraná bitva však nakonec přinesla Římanům kýžený efekt. Spartakus se rozhodl na Řím nezaútočit a urychleně pokračoval v tažení až na jih k Messinskému průlivu, odkud se hodlal za pomoci pirátů přeplavit na Sicílii, kde chtěl vyhnat římské osadníky a založit tam nezávislý, demokratický stát.

Úvaha to nebyla vůbec špatná. Spartakus věděl, že je otázkou času, kdy oslabenému Římu dorazí vojenská pomoc z provincií. Obléhání tak velikého města hrozilo navíc náročným taktickým manévrem, jenž by rozptýlil úderné síly otroků. Sicílie však byla územím, kde pořád doutnal duch otrocké vzpoury. V letech 104–101 př. n. l. se také zde otroci vzbouřili a Římané

tenkrát povstání potlačili jen za cenu velmi krutých represálií. Vládl tu režim teroru, a kdyby se ho Spartakovi podařilo zlomit, sicilští otroci by se k němu přidali do jednoho. Nejprve se ale musel na Sicílii se svou armádou úspěšně vylodit.

Zatímco vojsko otroků čekalo na jihu Apeninského poloostrova na slíbené pirátské lodě, Crassus jednal. Podařilo se mu vykopat hluboký opevněný příkop, kterým přešel nejužší místo od Tyrhénského k Jónskému moři. Povstalci měli smůlu. Piráti své sliby nedodrželi a vzbouřenci zůstali za Crassovým obranným valem úplně odříznuti.

Za této situace se Spartakus pokusil o sebevražedný průlom. Využil špatného počasí a náhle se objevil v týlu Crassových oddílů, které před rozduřeným náparem otroků ustoupily. Cesta na Řím byla opět volná, a kdyby Spartakus táhl podél západního pobřeží zpět na sever, mohl se pokusit o nový obrat ve válečném štěstí.

On se ale vydal k Brundisiu, velikému opevněnému přístavu, kde se začala vylodovat povolaná Lucullova a Pompeiova vojska z Thrákie. Cílem otroků pravděpodobně bylo porazit vylodující se římskou armádu a zmocnit se jejích lodí. Při krvavých srážkách však byly Spartakovy oddíly odraženy a navíc se od něho odtrhla část povstalců, které pak Crassus lehce zničil.

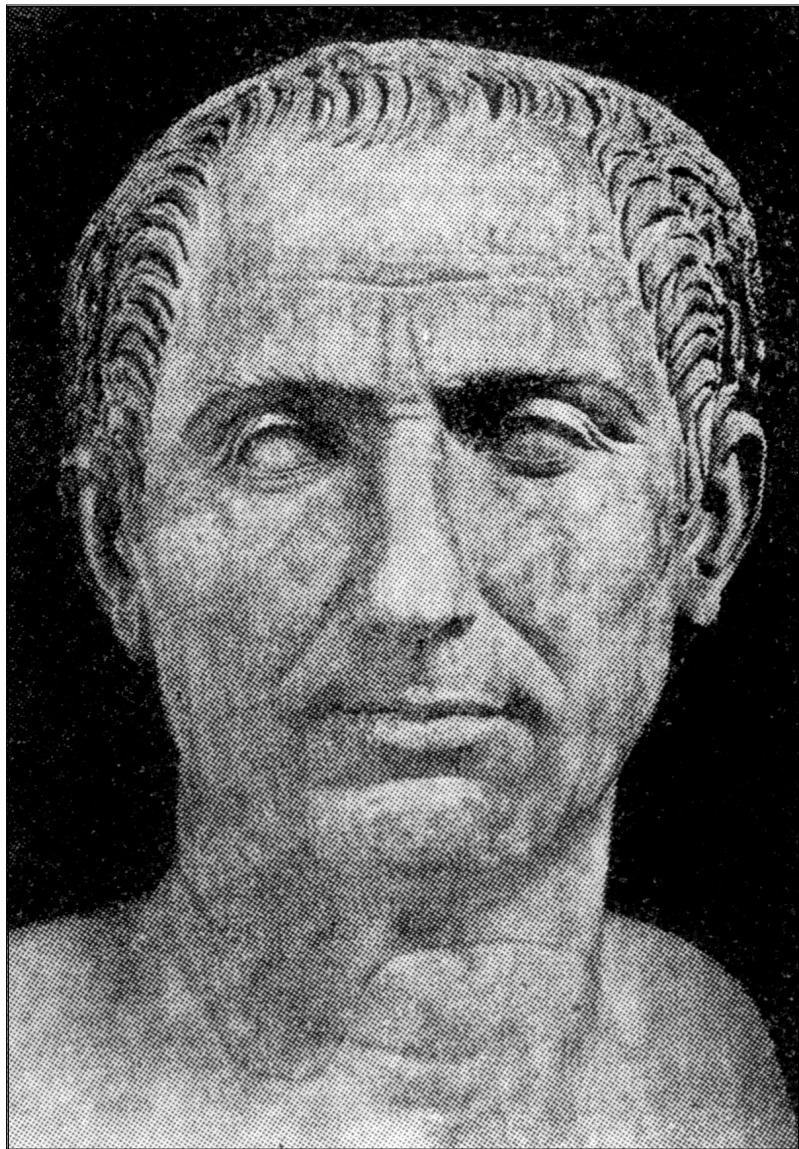
Dosud nedotčeným hlavním silám vzbouřenců se roku 71 př. n. l. Crassus postavil s pomocí Lucullových posil v severní Lukánii. Šlo o největší bitvu, jakou kdy Řím v Itálii od válek s Kartágem zažil. Spartakus v boji padl ve chvíli, kdy bitva ještě

nebyla zdaleka rozhodnutá. Zvěst o jeho smrti se bleskově roznesla v celém povstaleckém vojsku, jehož šiky se nyní ocitly bez vrchního velitele a bojovaly úplně dezorientované. Bitva se změnila v masakr otroků, z nichž se jen části podařilo uprchnout.

Vítězný Marcus Crassus byl nemilosrdný. Na 6000 zajatců nechal pro výstrahu ukřižovat na cestě z Capuy do Říma. O zbytek Spartakových jednotek, kterým se podařilo z bitvy probít k severu, se postaral Pompeius, který tak strhl slávu ze Spartakovy porážky na svou stranu tvrzením, že zničil sám kořen války otroků. Crassus a Pompeius se rázem stali oslavovanými zachránci Říma, a protože oba disponovali v Itálii značnými vojenskými silami, stali se i nejmocnějšími muži v zemi.

Spartakovo povstání otroků a počáteční neschopnost římského senátu se s ním vypořádat měly za následek i vzestup demokratického hnutí v samotném Římě. Už roku 77 př. n. l. na sebe upozornil Sullův dávný odpůrce Gaius Iulius Caesar (100–44 př. n. l.), který tehdy pohnal před soud dva bývalé Sullovy oblíbence Dolabellu a Gaia Antonia a obvinil je z vyděračství.

Tohoto soudního procesu Caesar využil především jako veřejné tribuny k otevřené kritice postsullovskeho režimu. Poukazoval na korupci Sullových přívrženců i na fakt, jakými nečistými způsoby získali obrovské majetky. Ale i když se jeho projev setkal s podporou většiny římských občanů, oba žalování byly nakonec vznesených obvinění zproštěni.

Gaius Iulius Caesar patří mezi největší státníky Říma na sklonku republiky.

Caesar, považovaný nyní za neoficiálního vůdce populistického hnutí, měl v Římě podporu i u bývalých Mariových populárů, kteří – za Sully zatlačení do ilegality – začali zdvíhat hlavy. Čas politického obratu však ještě nenastal a odvážný řečník se po osvobození Dolabelly začal bát pomsty sullovců. Snad Caesar věřil, že se mu podaří vytvořit jednotnou protisullovskou opozici, namířenou proti vládě římské oligarchie, ale k tomu nedošlo.

Mladý, čtyřiaadvacetiletý politik proto raději odešel z Říma na ostrov Rhodos. Údajně kvůli tomu, aby se zde u proslaveného řečnického mistra Molona vzdělával a připravoval k budoucí politické kariéře. Proto v době válek Říma se Spartakem zůstával Caesar pěkně v závětrí veškerého dění a jen z dálky sledoval Crassův a Pompeiův mocenský vzestup.

Přesto nezůstal v těchto letech úplně nečinný. Za svého pobytu na Rhodu se mu podařilo zorganizovat v maloasijském Pergamu výpravu proti středomořským pirátům, jimž sloužil Rhodos za jednu z důležitých základen. Tak se mu podařilo očistit maloasijské pobřeží od pirátské hrozby. Zároveň ze svých soukromých prostředků najal oddíl vojska, které se připojily k východním legiím bojujícím s Mithridatem. Caesar dobře věděl, že se na jeho jméno v Římě nesmí zapomenout. Instinktivně vycítil, že Spartakovo povstání nastolí v Římě opět otázky politických změn, a byl pevně rozhodnutý do nich sám zasahovat.

Po Spartakově porážce odpor proti staré Sullově ústavě vyvrcholil. Zahájil ho římský řečník a politik Cicero veřejnou

žalobou proti Sullovu bývalému přívrženci, sicilskému správci Verrovi, který obyvatelstvo tohoto ostrova ožebračoval a ze zisků si pěkně mastil kapsu. Cicero žaloval Verra z korupce, ze zatajování příjmů a odvodů daní do Říma, z obohacování na úkor státu, z lupičství i tyranských metod vlády. Ale žaloba šla mnohem dál. Odhalovala celé pozadí postsullovskeho zkorumpovaného režimu, který umožňoval bezostyšné loupežení jednotlivců na úkor římského lidu.

V Římě to vřelo. Všude vznikaly lidové kluby složené ze zástupců středních a nižších vrstev římských občanů. Nechyběli v nich ani bývalí Mariovi populáři. Mnohem podstatnější však bylo, že se k všeobecnému odporu proti zbytkům Sullovy diktatury přidali i vítězové nad Spartakem – Pompeius a Crassus. Za jejich konzulátu došlo k politické čistce v senátu, kdy z něj bylo asi šedesát nejzarytějších sullovců vyloučeno. Pompeius s Crassem provedli i reformu soudů, díky níž ztratil senát na jmenování soudců svůj dřívější vliv, a dále oba konzulové obnovili institut lidových tribunů, Sullou de facto zrušených.

Pak přišla první veliká Caesarova chvíle. Roku 69 př. n. l. zemřela jeho teta a Mariova manželka Iulie, které dal Caesar vystrojit velkolepý pohřeb a proměnil ho v monumentální politickou tryznu. Poprvé od Sullovy diktatury byly v pohřebním průvodu neseny i Mariovy portréty i přesto, že nad ním pořád formálně platil rozsudek, kterým ho kdysi Sulla odsoudil jako velezrádce. V pohřební řeči Caesar vyzdvihl všechny

Mariovy politické i vojenské zásluhy, což se rovnalo jeho veřejné rehabilitaci.

Ještě téhož roku mu zemřela manželka Cornelia, kterou bezmezně miloval a jež byla dcerou dalšího významného zavražděného populára, Mariova přítele Cinny. Při jejím pohřbu pronesl Caesar oslavný projev, kterým vyzdvihl celé hnutí populárů jako příklad římské republikánské demokracie.

Svámi neohroženými postoji získal Caesar obrovské sympatie lidu. Dokonce i Pompeius s Crassem si uvědomili, že je politikem, s nímž budou muset do budoucna vážně počítat. Poté co se Caesar oženil s Pompeiovou příbuznou a stal se členem jeho rodiny, bylo jasné, že se zde rodí nové mocné politické spojení. Oba patřili ke stejné generaci, vždyť Pompeius byl jen o pět let starší než Caesar.

Jejich politický tandem se projevil už roku 67 př. n. l., kdy Řím začal ohrožovat hladomor. Příčinou byly lupičské nájezdy středomořských pirátů na lodě dovážející do Itálie obilí. Caesar měl už za sebou kvesturu v Hispánii. Tento úřad mu navíc automaticky otevíral možnost stát se po skončení úřadu členem římského senátu, kde poté podpořil návrhy, podle nichž měly být Pompeiovi uděleny zvláštní pravomoci k vrchnímu velení nad římskou námořní výpravou proti pirátům, kteří měli být nyní definitivně rozdraceni.

Pouhé tři měsíce stačily Pompeiovi k tomu, aby tento úkol splnil. Středomoří bylo pro římské lodě opět bezpečné a pravidelné zásobování Říma obnoveno.

Toto je pouze náhled elektronické knihy. Zakoupení její plné verze je možné v elektronickém obchodě společnosti eReading.